

Porokylän palon muistopuhe 20.07.2021  
Nurmeksen seurakuntakeskus  
Jari Lampinen  
Arvoisat kuulijat,

Ei ole mitään syytä juhlia Nurmeksen kirkonkylän paloa, mutta on syytä muistaa tapahtuma ja arvioida sen syitä ja vaikutuksia. Kronikka tapahtumista ei vie pitkälle. Paikallishistorian kannalta ei ole kiinnostavaa palon tekninen syy tai huolimattomuudellaan palon aiheuttaneet. Mitään näyttöä palon tahallisuudesta ei ole. Salaliittoteoriat on syytä unohtaa.

Aluksi taloudellinen tilanne 1890-luvun alussa: Suomi oli siirtymässä kansainvälisessä työnjaossa omavaraisesta viljanviljelystä lypsykarjatalouteen ja nurmiviljelyyn. Suomen markkinat valtasi halpa venäläinen vilja. Maatalouden omavaraisuus hävisi. Karjataloustuotteista oli toiseksi tärkein viennin tulolähde puunjalostusteollisuuden jälkeen. Metsien arvo nousi ja maatalous rahoitti muutosinvestointinsa metsätuloilla. 1890-luvun alkuun osui vielä muutama katovuosikin. Talouselämän suuri murros oli käynnissä. Nurmes oli muutoksen eturintamassa.

Jaan tarkasteluni kolmeen osaan: Miksi Porokylän palo oli mahdollinen 130 vuotta sitten? Mitä Porokylän tuhkasta nousi? Ja otettiin mitään opiksi ja milloin?

### **Miksi Porokylän palo oli mahdollinen 130 vuotta sitten?**

Palontorjunnassa on kaksi puolta rakenteellinen ja toiminnallinen. Rakenteellinen puoli liittyy maankäytön suunnitteluun, kaavoitukseen ja rakennusvalvontaan. Toiminnallinen liittyy käytännön sammutustyöhön ja palon jälkeisten vahinkojen korvaamiseen.

1800-luvun alun kaupunkipalojen jälkeen kaupunkien maankäytön suunnittelua oli parannettu ruutukaavoituksella. Tulenkäsittelyä oli rajoitettu, rakennustoiminta oli luvanvaraista ja valvottua, katujen leveyttä lisätty, lehtipuita istutettu kadunvarsiin, tontteja suurennettu, palosolia, toreja ja kaivoja rakennettu. Kaupungeissa ja kauppaloissa toimi myös vakuutusyhtiöitä, jotka jälleenvakuuttivat vastuunsa. Niissä oli kaupungin hankkimat ruiskut ja palopurjeet, taloissa sangot ja paloheksit. Kaupunkeja valvoi öisin palovartijat.

Maaseudun taajamissa kuten Nurmeksen kirkonkylässä tilanne oli toinen. Maaseudun kauppakeskukset olivat syntyneet vuoden 1859 Maakauppa-asetuksen jälkeen. Maaseudun taajamissa kauppiaiden ja muiden ammatinharjoittajien talot rakennettiin sikin sokin, rakennuslupia ja -valvontaa ei ollut, tieverkosto oli sekava. Kiinteistöt olivat paloapuyhdistyksien pakkojäseniä. Paloapuyhdistys jakoi toteutuneet vahingot vuosittain jälkikäteen yhdistyksen jäsenten maksettavaksi kiinteistöjen arvojen suhteessa.

Sammutustyö oli asukkaille pakollista alueittain valittujen sammutuspäälliköiden johdolla. Käytännössä ainoa harjoitus oli toteutuneet palot, mikä teki järjestelmästä tehottoman. Kirkonkylän sammutuskalusto oli talokohtaista paloavun ehtojen mukaan. Porokylästä löytyi yksi paloruiskukin.

Syyt hallitsemattomiin paloihin ja niiden tuhoihin oli yksiselitteisesti sammutustoiminnan kehittymättömyys, maankäytön suunnittelun ja rakennusvalvonnan puutteissa. Lainsäädäntö oli maalaiskuntien osalta puutteellinen. Nurmeksen kirkonkylän palo poikkesi muista laajuudellaan. Valtiovalta pyrki edistämään maankäytön suunnittelua ja rakentamisjärjestystä perustamalla kauppaloita 1850-luvulta ja taajaväkisiä yhdyskuntia vuodesta 1899 lähtien.

Kansalaisyhteiskunnan kaikki aloitteellisuus ei kuitenkaan kelvannut valtiovallalle. Venäjän keisari ei sallinut VPK-toimintaa vuosikymmeniin, koska toiminta oli valtiollisesti epäilyttävää. VPK perustettiin Nurmeksen kauppalaan vasta 1905. VPK:ssa sammuttamista harjoiteltiin, mikä sammutustyön kannalta ratkaisevaa. Sammutustyön lakisääteinen organisointi siirtyi itsenäistymisen jälkeiseen aikaan. Palolailla kunnat koon mukaan veloitettiin vuonna 1933 perustamaan vakinaiset tai puolivakinaiset palokunnat. VPK saattoi täydentää tai korvata puolivakinaisen palokunnan.

Porokylän palo johtui taajaman rakennussuunnittelun ja -valvonnan puuttumisesta ja heikosta sammutusvalmiudesta.

### **Mitä Porokylän tuhkasta nousi?**

Heti palon jälkeen alkoi uuden kirkon suunnittelu. Asiat etenivät ensimmäisen kuukauden aikana, Kauppala tarjosi tonttia uudelle kirkolle ja tilapäiselle lautakirkolle. Nurmeksen kirkko rakennettiin 1893–1896 kauppalaan. Haapakyläläiset, nykyiset valtimolaiset julkistivat oman seurakunnan perustamishankkeensa. Ennen vuotta 1925 kuntien rajoja ei voinut muuttaa ilman seurakuntien rajojen muutosta. Kuntien rajoja saattoi muuttaa vasta kirkkoherran vaihtuessa tai kuollessa lesken armovuosien jälkeen. Valtimolaiset isännät halusivat oman kunnan.

Kauppalan herrat: virkamiehet ja kauppiaat halusivat lopettaa yhteisen kunnallishallinnon maalaiskunnan kanssa. Ensin suunniteltiin kaupunkia, mutta lopulta päädyttiin 1901 kauppalan itsenäistymiseen. Tätä maalaiskunta vastusti kiivaasti. Kunnan verotuloista hävisi noin 7 %. Nurmeksessa kunnalliset kiistat 1880-luvulla liittyivät erityisesti köyhäinhoidoin kustannuksiin.

Valtimolaisten tulotaso oli 32 % korkeampi ja Kauppalan väen tulotaso oli 60 % kuin Nurmeksen väellä keskimäärin. Tuloterot siirrettynä nykyaikaan olivat seuraavat: Kauppalan väki tienasi kuten helsinkiläiset, valtimolaiset kuten oululaiset ja muu osa yhteisestä kunnasta kuten 10% vähemmän rautavaaralaiset.

Valtimon kirkkoherrakunta perustettiin 1894. Päätös Valtimon kirkon rakentamisesta tehtiin 1896, ja kirkko valmistui jo 1901. Oman kunnan perustaminen tuli mahdolliseksi vasta Nurmeksen kirkkoherran vaihduttua 1908. Valtimon kunta aloitti 1.1.1910. Maalaiskunta menetti noin 35 % verotuloistaan, mutta irtautumista ei enää voitu vastustaa. Ratkaisut oli tehty aikaisemmin.

Köyhin kansa, jota kirkonkylän palo vielä köyhdytti, jäi maalaiskuntaan. Maalaiskunnan keskus ilman kirkkoa ei ollut enää kirkonkylä vaan Porokylä. Paloapuyhdistyksen

korvausten periminen johti tilojen konkursseihin maalaiskunnassa. Paloapuyhdistyksen piti ottaa lainaa selvittääkseen korvauksista.

Huomattava osa kirkonkylän kauppiaista muutti kauppalan puolelle. Kauppalan väkiluku kaksinkertaistui vuoteen 1910, maalaiskunnan väkiluku pieneni Valtimon 3200 asukkaan verran. Porokylä ei ollut entisensä vielä 1920-luvun lopussa.

Kilpailu meijeristä kiristi vielä maalaiskunnan ja kauppalan suhteita. Tämän kilpailun voitti maalaiskunta. Kauppalaa vahvisti 1898 aloittanut oppikoulu ja 1911 valmistunut rautatie.

Porokylän tuhkasta nousi itsenäinen kauppala ja Valtimon kunta ja kurjistunut maalaiskunnan kuntakeskus.

### **Ja otettiin mitään opiksi ja milloin?**

Maalaiskunnan valtuusto sopi 1904 kauppalan kanssa VPK:n käytöstä tulipalojen sammuttamiseen. Kauppalan perustettua puolivakinaisen palokunnan maalaiskunta teki sen käytöstä sopimuksen 1927. Sopimus irtisanottiin liian kalliina 1934 ja maalaiskunta perusti oman VPK:n.

Maalaiskunnan valtuusto myönsi 1928 epäonnistumisensa Porokylän uudelleenrakentamisessa. Porokylä oli rakennettu yhtä huonosti ja suunnittele mattomasti kuin palanut kirkonkylä. Itsekritiikki ei johtanut mihinkään toimiin. Valtuusto vain keskusteli 1931 rakennussuunnitelman laadituttamisesta. Lääninhallitus asetti Porokylän rakennuskieltoon 1935 ja velvoitti kunnan laadituttamaan Porokylään rakennussuunnitelman. Suunnitelma valmistui 1948 lopussa. Lakisääteinen rakennuslupamenettely otettiin käyttöön vasta 1952.

Valtimo pelkäsi Porokylän kohtaloa ja laaditti jo 1916 rakennussuunnitelman insinööri J. Saarelaisella. Valtimo laati 1931 taajaväkisten yhdyskunnista annetun lain perusteella asemakaavan asumiselle kunnan omistamille maille kirkonkylässä

Kauppala liittyi jo 1893 kaupunkien palovakuutusyhtiöön ja palkkasi palovartijan, hankki paloruiskun ja palopurjeet ja lopulta rakaskaammat ruiskut. Kauppala yritti pakkolunastaa 1910 tulipalouhkan perusteella Porokylän puolelle kauppalan rajaa vasten syntyneen mökkikylän. Yritys ei onnistunut.

Kauppalan raskaan palokaluston kuljetus kesällä ja talvella oli ongelma. Kauppalan palotoimi nousi Pohjois-Karjalan eturiviin kun kauppala hankki 1935 paloauton. Tämä Chevrolet -kaunotar on täällä tänään nähtävissä.

Maalaiskunta ei ottanut palosta mitään opikseen, muutokset tehtiin vasta valtiovallan pakottamisen jälkeen. Valtimolle Porokylän palo oli peruste aloittaa maankäytön suunnittelu.

Porokylän palo vauhditti Nurmeksen jakautumista. Varakkaimmat jättivät köyhimmät selviämään omin toimin. Voimavarojen erilaisuus loi kiistoja ja kilpailua kuntien välille. Kunnat ratkoivat ongelmiaan lainsäädännön, varallisuuden ja taitojensa mukaisesti.

Maalaiskunnan maankäytön suunnittelu jäi yli 70 vuoden takamatkalle kauppalaan ja yli 30 vuoden takamatkalle Valtimoon nähden.

Nurmeksen uuden paloaseman rakennustyöt Kuhmontien ja Jaakkolantien risteyksessä ovat juuri alkaneet. Palo- ja pelastustoimen rakennuksilla, laitteilla ja ammattitaitoisella henkilöstöllä ovat edelleen tärkeä osa paikallisyhteisön elinvoiman turvaamisessa. Porokylän palon muistoa ei ole syytä unohtaa. Ongelmiin on tartuttava hetimiten ja yhteistyötä vaalien.

Kiitos mielenkiinnostanne!